

De groeimarge in het armoedebeleid: gekleurde armoede

➤ BART ROGÉ

Onderzoekers stellen vast dat er een nieuwe groep generatiearmen is. Het predicaat 'nieuwe' koppelen aan een 'generatie' klinkt dubieus, maar het helpt wel om de hoogdringendheid van deze problematiek aan te kaarten. De cijfers liegen er niet om. De werkloosheid bij mensen die in het buitenland zijn geboren, ligt 2,5 keer hoger dan bij geboren Belgen. Daarmee is België de trieste koploper van veertien industrielanden die door de OESO in 2010 werden onderzocht (Veertbruggen, L. 2010). Dat heeft serieuze gevolgen.

In de inkomensverdeling bijvoorbeeld, zijn niet-EU vreemdelingen zeer sterk geconcentreerd aan de ondergrens: bijna 60% van de niet-EU burgers in België zit in de laagste inkomenschaal. Ook armoede-indicatoren bevestigen dit patroon. Het armoederisico onder de niet-EU immigranten is significant hoger dan dat voor de andere groepen. In vergelijking met autochtone Belgen (12%) heeft 35% van de niet-EU Belgen een equivalent inkomen dat lager is dan de algemeen gehanteerde armoedegrens. Voor niet-EU burgers bedraagt dit zelfs 48%. Dat maakt dat mensen van allochtone origine drie tot vier keer meer kans hebben om arm te zijn. Er is dus duidelijk een oververtegenwoordiging van niet-EU migranten onder de groep armen in België, zelfs beduidend meer dan in andere Europese landen (Corluy, V. & Verbist, G. 2010).

Op het vlak van gekleurde armoede gaan we erop achteruit. In 2001 bleek dat 12,6% van de totale Belgische bevolking zich onder de armoedegrens bevond¹¹. En was het armoederisico voor niet-EU-burgers dubbel zo hoog als voor EU-burgers: 14,99% ten opzichte van 29,85% (Van Robaeyns, B. 2007 in Krols, Y. Van Robaeyns, Y. & Vrank, J. 2008). Ook opmerkelijk is dat onderzoek een grote variatie aantoonde tussen de verschillende bevolkingsgroepen. De groepen van Marokkaanse en Turkse herkomst – met 13.3% de grootste groep van de in België legaal gevestigde vreemdelingen – scoren het slechtst. Hun armoedepercentage bedraagt respectievelijk 55,65% en 58,94% (Krols, Y. Van Robaeyns, Y. & Vrank, J. 2008). Dus: meer dan de helft van de Belgische bevolking van Marokkaanse en Turkse herkomst wordt geconfronteerd met een armoederisico.

De gouden migratiemythe – kom naar België, vind werk en word rijk – kunnen we nu klaar en duidelijk ontcrachten. Maar de realiteit wordt er niet minder grimmig op. De oververtegenwoordiging van niet-EU migranten in de groep werklozen – en dus ook armen – en de druk daarvan op ons sociaal bestel is hooi op de vork van populistische politici. Maar ook maatschappelijk lijkt het draagvlak om een adequaat beleid in die richting te voeren steeds kleiner te worden.

In *Tussen Armoedebeleid en beleidsarmoede* (2007) schrijft Daniëlle Dierckx dat de maatschappelijke context inderdaad invloed heeft op het armoedebeleid. *“Er blijkt,”* zo schrijft ze *“dat, zeker de jongste jaren, armoedebestrijding sterke concurrentie ondervindt van andere beleids-thema’s als veiligheid en de integratie van personen van buitenlandse herkomst. Om armoedebestrijding in de aandacht te houden, kan het zinvol zijn om oog te hebben voor deze tendensen en daarop in te spelen. Gezien de multiaspectualiteit en multidimensionaliteit van armoede hoeft het verbinden van deze thema’s geen onoverkomelijke moeilijkheden op te leveren. In het verleden zijn migranten, stad en armoede al in één vat gegooid; voor de komende jaren vormt de verduidelijking van de armoededimensie in het etnisch-culturele debat een opportuniteit.”*

Dierckx is optimistisch: ze ziet armoede als een opportuniteit in het etnisch-cultureel debat, en dat moet. De maatschappelijke achterstelling van migranten wordt vandaag steeds pertinenter verklaard vanuit culturele verschillen. Van een socio-economische duiding is nauwelijks nog sprake. Met deze cijfers groeit de noodzaak om het socio-economisch analytisch instrumentarium terug in handen te nemen en daarmee ook de mogelijkheid om politieke machtsrelaties, economische ongelijkheden en sociale uitsluiting als cruciale verklarende factoren bloot te leggen.

Want in hoeverre verschilt armoede tussen allochtonen en autochtonen? In een vergelijkende studie tussen Groot-Brittannië en België bekeek Caroline Dewilde (2004) de sociale verdeling van de verschillende armoede-indicatoren naargelang de nationaliteit van het gezinshoofd. Uit haar onderzoek blijkt duidelijk dat inzake de persistentie van armoede de Belgische huishoudens waarvan het gezinshoofd een niet-Europese nationaliteit heeft een veel hoger risico op langdurige armoede lopen in vergelijking met hun Europese tegenhangers. Niet onmiddellijk de oorzaken, maar vooral de kans om langer in de armoede te blijven maakt het groter verschil. Of anders gesteld: verschillende initiatieven waar nieuwkomers terecht kunnen om het Nederlands te leren, maatschappelijke vorming en vorming inzake oriëntering op de arbeidsmarkt te volgen zijn legio, maar ondertussen zit het probleem al verder, bij tweede en derde generaties.

Met alleen een adequaat integratiebeleid komen we er dus niet. Dat maakt dat intercultureliseren van maatschappelijke dienstverlening en vooral van armoedebestrijding vandaag meer dan ooit aan de orde zijn. Enigszins cynisch stellen we dus dat er nog een duidelijke groeimarge zit in het armoedebeleid: die van gekleurde armoede.

DISCRIMINATIE EN ONTGOOCHELING

De oorzaken voor armoede bij allochtonen zijn hiermee gelijklopend aan die van autochtonen. De socio-economische positie van individuen is de belangrijkste verklarende factor: opleidingsgraad (het armoederisico daalt met het stijgend opleidingsniveau), tewerkstelling (het armoederisico bij werkzoekenden ligt vijf keer hoger dan bij arbeidsactieve personen), huisvesting (het armoederisico van een huurder in België is twee keer zo hoog als het risico dat een eigenaar loopt)...

Maar armoede kenmerkt zich door veelvoudige uitsluitingen en door een cumulatie en verwevenheid van die uitsluitingen. Discriminatie en het latente, maar ook flagrante racisme in onze samenleving zorgen voor die cumulatie. Denk aan de recente Volt-undercover reportage over de uitzendsector: zes van de acht bezochte uitzendkantoren discrimineren allochtone kandidaten. Zeker bij de derde generatie is er daarom sprake van afnemende ambities, een houding die we ook bij autochtone 'generatiearmen' kennen. Het onderzoeksrapport van de Koning Boudewijnstichting (2007) over de relatie tussen migratie en armoede neemt hierover een veelzeggende quote op.

"Ik werk met deeltijds onderwijs waar het vol zit met allochtone jongens. Ze hebben geen enkele aspiratie meer, niets aspiratie. Ik bedoel... Je moet niet vragen: 'Wat ga je worden?' Ze zijn er niet mee bezig. Ze zijn in het beste geval bezig met: 'Ik ga iets van geld verdienen. Hoe? Vraag me dat niet, maar iets van geld verdienen'. In het andere geval: 'Ik ga wel zien wat de staat kan geven, ik ga zien wat ik bijeen kan scharrelen.' Maar langetermijnplanning: hoe ziet mijn leven er later uit? Daar zijn ze niet mee bezig, het heeft toch allemaal geen zin. En een heel grote kwaadheid en woede tegen dit land dat niet gegeven heeft wat het beloofd had. En dat het voor hun vader ook niet gedaan heeft. Dat is bijna hetzelfde als generatiearmoede, naar aspiraties toe."

Een grote groep binnen de jongere generatie wordt voortdurend geconfronteerd met materiële tekorten, achterstellingen en uitsluiting wanneer ze kijken naar de wereld rondom hen. Dat terwijl ze van thuis uit, maar ook vanuit onze maatschappij, in een hoger verwachtingspatroon worden gesocialiseerd. De 'veerkracht' die onderzoekers ontdekten bij eerste generatie migranten en nieuwkomers is weg. Ze vinden de weg niet, zijn ontgoocheld in zichzelf en 'het systeem' en nestelen zich in de afhankelijkheid.

De dreiging die uitgaat van een nieuwe groep 'gekleurde generatiearmen' is dan ook reëel. Dit uitgangspunt innemen zal weinig beleidsmaker populair maken. De publieke opinie stapt graag mee in een discours tegen knuffelpolitiek: gedaan met de verpampering van allochtonen! Het lijkt er steeds meer op dat solidariteit enkel opgaat voor diegenen waarmee we een gemeenschappelijke nationale erfenis delen. De socio-economische achterstelling van allochtonen wordt daarbij in één adem verklaard door een verondersteld afwijzen van integratie: *ze burgeren niet in*. En op de vraag waarom ze niet inburgeren, zijn de religie en de cultuur intussen de verkla-

rende factoren bij uitstek geworden. Het gaat vaak om een gepassioneerd discours, vol verontwaardiging, maar daardoor ook ongenueanceerd. Wanneer bijvoorbeeld de islam ter sprake komt, daalt het niveau van analyse zienderogen, stijgt het aandeel van emoties en onbereflecteerde stellingen en smelt het kritische denken als sneeuw voor de zon: vage concepten, veralgemeningen, beperkte historische kennis over een zeer ingewikkelde materie, extreme metaforen en een agressieve, niet op dialoog gerichte toon zijn steeds meer de orde van de dag.

Dit discours toont aan dat de veranderende samenstelling van de bevolking ten gevolge van migratie ook het draagvlak voor solidariteit aantast. De grootste beleidsuitdaging ligt dus hierin: solidariteit uitbouwen. Daarmee stellen we de vraag naar motieven, condities en omstandigheden die al dan niet bevorderlijk zijn voor het in stand houden van solidariteit tussen en binnen verschillende bevolkingsgroepen. In het boek *Voor elkaar of uit elkaar* (2007) bekeken onderzoekers de gevolgen van individualisering en globalisering voor solidariteit en het draagvlak voor de verzorgingsstaat in Nederland. Het onderzoek constateert dat de bereidheid tot solidariteit afhankelijk is van een complex aan factoren. Deze kunnen in vier categorieën worden ingedeeld. [1] De attitude van de contribuant (de persoon die solidair is) tegenover de begunstigde (de persoon met wie men solidair is) of de sociale groep waartoe deze behoort; [2] de sociale afstand tussen de contribuant en de begunstigde; [3] het gepercipieerde en verwachte gedrag van de begunstigde en [4] en dat van de contribuanten.

Bereidheid tot solidariteit is dus afhankelijk van de algemene attitude en het beeld dat men heeft van de begunstigten, maar ook van het gedrag van de begunstigde en van contribuanten. Bij elk van de genoemde factoren gaat het niet zozeer om de feitelijke kenmerken en het feitelijke gedrag van verschillende groepen, maar om de perceptie daarvan (de Beer 2009). We kunnen ons dus maar beter bewust zijn van de wisselwerking tussen bestaande (raciale) stereotypen en een aantal discriminatoire praktijken.

SAME SAME BUT DIFFERENT

Armoedebestrijding is in die context niet enkel een kwestie van de armoede bij allochtonen zelf aan te pakken, maar ook de structurele discriminatie te tackelen en in te werken op beeldvorming en invloed van wederzijdse percepties van bevolkingsgroepen. Deze stelling bepleit een breed en integraal armoedebeleid. Sinds het Algemeen Verslag over de Armoede (1994) werd duidelijk dat een pertinent armoedebeleid ook aandacht heeft voor een bredere maatschappelijke participatie. Deelname, bijdrage en opbouw van cultuur, jeugdwerk en sport maken daar wezenlijk deel van uit. De meer recente termen in het beleidsjargon 'sociale insluiting', 'sociale inclusie' en 'sociale cohesie' worden begrepen als een soort *supra* doelstellingen waarmee armoedebestrijding vanuit verschillende beleidsdomeinen kan worden ondersteund. Sociale insluiting wordt beschreven in termen van het verwerven van de middelen om volwaardig aan de samenleving deel te nemen. Het begrip sociale cohesie omvat een solidariteitsnotie, als de capaciteit die een samenleving heeft om het welzijn van al zijn leden te verzekeren, ongelijkheden te minimaliseren en polarisering te vermijden.

Het is inderdaad zo dat armoede vandaag breed wordt gedefinieerd en dat armoede (net zoals interculturaliteit) in meerdere sectoren op de agenda staat. Algemeen gesteld is integraal beleid als gedachtegoed aanvaard, maar de praktijk volgt slechts aarzelend. De blijvende opsluiting van armoede in het welzijnsdomein, uiteenlopende visies en een tekort aan afstemming en (in)formele netwerken worden als oorzaak gegeven. Onderzoek geeft aan dat vooral de inbreng van het leefwereldperspectief van mensen in armoede gangmaker is naar integraliteit van het beleid (Dierckx, D. 2007). Beleid dat mee is gebaseerd op of vertrekt vanuit de leefwereld, de behoeften van een bepaalde groep, is per definitie transversaal.

Met de aandacht voor een bredere maatschappelijke participatie van mensen in armoede en sociale cohesie komt het belang van het middenveld in armoedebestrijding terug op de voorgrond. Het gaat dan om bewonersgroepen, arbeiders- of vrouwenorganisaties, socio-culturele organisaties, sport- en vrijetijdsverenigingen enzovoort. Autochtone armen kunnen terugvallen op een uitgebouwd netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen. Naast een laagdrempelig verenigingsleven zijn Verenigingen waar armen het woord nemen vooral een plek waar mensen in armoede in alle vertrouwen en respect voor elkaar ervaringen kunnen delen en krachten bundelen om – vanuit hun leefwereldperspectief – verschillende niveaus van het beleid aan te spreken of samen naar organisaties te stappen.

Deze werkvorm, gestoeld op participatie en emancipatie van mensen in armoede, levert een belangrijke bijdrage aan een verhoogde interactiviteit tussen mensen in armoede en verschillende beleids- en organisatievormen. Maar de toenemende heterogeniteit van hun doelgroep maakt dat hun boodschap niet langer de armoederealiteit in al haar aspecten bestrijkt. De etnische-culturele en de internationale dimensie zijn hiervan voorbeelden (Dierckx, D. 2007). In het algemeen domineert de ervaring dat Verenigingen waar armen het woord nemen weinig openstaan voor ‘gekleurde armen’ en dat de drempels er naartoe hoog zijn.

Participatie van mensen in armoede is een essentieel onderdeel geworden in de armoedebestrijding. En zeker wanneer we het hebben over gekleurde armoede is dit nog braakliggend terrein. Er zijn inderdaad weinig allochtonen lid van Verenigingen waar armen het woord nemen. En ook in de verenigingen van etnisch-culturele minderheden zijn de armsten ondervertegenwoordigd. Nieuwe netwerkvormen zijn nodig om het participatieproces aan te zwengelen (Janssens, P. & Peeters, E. 2008).

ARM IN ARM

Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad probeerde of de methodiek van een Vereniging waar armen het woord nemen ook bruikbaar is bij allochtonen. In het project ‘Arm in Arm’ (2005) moedigden ze allochtone armen aan om de krachten te bundelen, om signalen te geven aan het beleid en samen naar organisaties te stappen. Net zoals de bestaande Verenigingen waar armen het woord nemen dat doen. Hun participatief onderzoeksopzet geeft een diepere in-

kijk in de verschillen tussen allochtone en autochtone armen en bracht heel wat praktische methodologische problemen aan het licht.

De focus van 'Arm in Arm' lag bij Marokkaanse gezinnen. Ze worden geconfronteerd met dezelfde problemen als hun Vlaamse lotgenoten: huisvesting, werkgelegenheid, dienstverlening, gezondheid, gezin, opvoeding en vrije tijd. Naast voor de hand liggende factoren zoals statuut, opleidingsniveau en taal, hebben ook heel specifieke factoren invloed op het armoederisico.

Wat inkomsten betreft veroorzaakt bijvoorbeeld de factor 'gezinshereniging' een bijkomend probleem. Het gezinshoofd verklaart daarbij dat hij financieel zal instaan voor de familieleden die overkomen. Het OCMW confronteert het gezin achteraf met deze verklaring om bijkomende steun te weigeren. Wat maakt dat heel wat gezinnen moeten zien rond te komen met een uitkering van een alleenstaande. Wat ronduit onbegonnen werk is.

De financiële steun die de gezinnen geven aan familie in de diaspora of in het thuisland is ook opmerkelijk. De meeste gezinnen zien dat als een plicht, ook als is dit een uitgavenpost die voor velen eigenlijk niet haalbaar is. Het onderzoeksrapport van de Koning Boudewijnstichting (2007) gaat ook dieper in op de paradoxale impact van de solidariteit binnen migrantengemeenschappen. De bestaande onderlinge 'horizontale' hulpnetwerken spelen vooral tussen mensen van de eigen gemeenschap en verhogen zowel het conformisme binnen de gemeenschap als het isolement ten opzichte van de reguliere maatschappelijke dienstverlening. Solidariteitsmechanismen moeten we dus gaan zoeken binnen de maatschappij *at large* en niet zozeer binnen de verschillende gemeenschappen.

Een andere bepalende factor is de grootte en samenstelling van de gezinnen. Allochtone gezinnen in armoede zijn doorgaans groot in omvang of zijn eenoudergezinnen. Dit hypothekeert de opvolging naar opvoeding en onderwijs. Net zoals autochtone gezinnen plooiën allochtone gezinnen in armoede zich bijna volledig op zichzelf terug en hebben ze nauwelijks, of zeer enge sociale contacten. Meer nog dan het wantrouwen dat ze koesteren ten opzichte van hun omgeving, vrezen ze de perceptie van de buitenwereld. Hierdoor wordt het kerngezin erg belangrijk. Het is daar waar ze nog ze nog verantwoordelijkheden kunnen opnemen. De opwaartse mobiliteit van hun kinderen wordt dan ook een ontzettend belangrijk, maar paradoxaal doel. Dat ouders niet de nodige kennis en middelen bezitten om hun kinderen te ondersteunen in de schoolcarrière, is een van de duidelijkste voorbeelden van de effecten van een lage sociaaleconomische positie.

Een van de belangrijkste verklarende factoren voor het verarmingsproces bij de arbeidsmigranten in België is dan ook het beperkte culturele kapitaal waarover deze groep bij aankomst beschikte (Koning Boudewijnstichting 2007). Met de term cultureel kapitaal bedoelen ze hier de kennis en de vaardigheden die mensen bezitten. Het is belangrijk op te merken dat het

kennis en vaardigheden betreft die 'eigen zijn aan de dominante – de hen vreemde – cultuur'. Het gaat over kennis die mensen in staat stelt om deel te nemen aan de maatschappij waar in ze leven. Uit de analyse van de Koning Boudewijnstichting blijkt dat de respondenten niet alleen op onderwijsvlak, maar ook op andere domeinen de noodzakelijke kennis en vaardigheden ontberen om hun weg te vinden in de Belgische samenleving. Zo is deelname aan het socio-culturele leven of aan het gespecialiseerde vrijetijdsaanbod nihil.

Uit de bevraging van de 'Arm in Arm' gezinnen blijkt ook dat er geen apart budget is voor de kinderen en het bedrag dat uitgetrokken wordt voor onderwijs beperkt, zelf ontoereikend is. Zakgeld, uitstapjes en lidgeld voor verenigingen of sportclubs zijn kosten die de gezinnen niet maken of waarop wordt bespaard. Het gebrek aan cultureel kapitaal bij de ouders en hun penibele financiële situatie leggen een zware hypotheek op de maatschappelijke participatie van jongeren. Ouders hebben geen of een beperkt kader (binnen de eigen gemeenschap of financiële mogelijkheden) waarmee ze hun kinderen kunnen oriënteren in de richting van een zinvolle studiekeuze (en ondersteuning) of vrijetijdsbesteding. Dit maakt dat jongeren aangevoelen zijn op zichzelf, op hun *peer group* of op maatschappelijke instituties om belangrijke, oriënterende keuzes te maken.

PLOEGEN OP BRAAKLIGGENDE TERREIN?

De oproep om ook cultuur, jeugdwerk en sport toegankelijk te maken voor mensen in armoede belichaamt een integraal armoedebeleid dat inzet op het vergroten van de maatschappelijke participatie van mensen in armoede. Als het om autochtone armen gaat, vinden deze sectoren stilaan adequate manieren om deze doelstellingen te realiseren. Heel wat lokale vrijetijdsdiensten bouwen aan een lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie. Armoedeverenigingen of andere intermediaire organisaties zitten er mee aan tafel om het beleid vorm te geven. Het binnen brengen van het leefwereldperspectief van mensen in armoede blijkt een centraal element te zijn in het succes van deze netwerken. Maar de focus op 'gekleurde armoede' is nieuw. Bijna elke stad of gemeente telt verschillende etnisch-culturele verenigingen. Maar in hoeverre kennen we ze? In hoeverre bereiken ze mensen in armoede? En in hoeverre kennen ze het lokale sociaal en culturele veld of zijn ze vertrouwd met de lokale beleidscultuur?

Het wordt dus ploegen op braakliggend terrein om het perspectief van allochtone armen in gang te laten vinden. Praktijkwerkers bepleiten een gemeenschappelijke benadering boven een gescheiden aanpak. Het is echter nog niet zo duidelijk op welke manier dit best wordt aangepakt. Ervaringen moeten systematisch worden ontleed en gebundeld. Zo kunnen we vooruitgang boeken bij het ontwikkelen van methodieken. We moeten niet alleen experimenten doen, maar ook onderzoekers inschakelen om er meer systematiek in te brengen. En we moeten voorzichtig aan de slag gaan. Laten we niet te snel denken dat bestaande kanalen niet werken of kunnen worden opengebroken. We moeten organisaties op het terrein aanmoedigen om samen te werken (Janssens, P. & Peeters, E. 2008).

Het inbrengen van een 'gekleurd' perspectief in een lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie betekent niet alleen dat er nieuwe mensen aan het overleg deelnemen, maar ook dat er een opening wordt gecreëerd om de visie en doelstellingen te heroriënteren. Niets weerhoudt de actoren binnen een lokaal netwerk ervan om na te denken over hoe je 'het verhogen van de vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede' kan koppelen aan doelstellingen zoals 'sociale inclusie' en 'sociale cohesie'. Het wordt belangrijk om de komende jaren ook via cultuur, jeugdwerk en sport in te zetten op een genuanceerde beeldvorming van kansengroepen en de wederzijdse percepties die we hebben van bevolkingsgroepen.

REFERENTIES

- DE BEER, P. (2009) *Onderzoeksprogramma solidariteit in de 21ste eeuw: vergrijzing, immigratie en solidariteit*. Amsterdam: UvA/Instituut voor ArbeidsStudies (AIAS)
- DE BEER, P. & KOSTER, F. (2007). *Voor elkaar of uit elkaar? Individualisering, globalisering en solidariteit*. Amsterdam: Aksant.
- DEWILDE, C. (2004), *Vormen en trajecten van armoede in het Belgische en Britse welvaartsregime. Multidimensionele armoededynamieken bestudeerd vanuit de sociologie van de levensloop*. Doctoraatsverhandeling Politieke en Sociale Wetenschappen, Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- DIERCKX, D. (2007) *Tussen armoedebeleid en beleidsarmoede. Een retrospectieve en interventiegerichte analyse van de Vlaamse beleidspraktijk*. Sociale InZichten nr.1, Leuven: Acco
- CORLUY, V. & VERBIST, G. (2010) *Inkomen en diversiteit: onderzoek naar de inkomenspositie van migranten in België*. CSB Bericht binnen het onderzoeksproject 'Open grenzen voor een leefbare welvaartsstaat?', gefinancierd door het Bijzonder Onderzoeksfonds van de Universiteit Antwerpen. Antwerpen: UA/Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleek
- HOREMANS, L. (red.) (2005) *Arm in Arm. Aandacht voor allochtone armoede*. Antwerpen: Samenlevingsopbouw Antwerpen stad vzw.
- JANSSENS, P. & PEETERS, E. (2008) *Aanbevelingen voor de aanpak van gekleurde armoede*. Verslagboek seminarie gekleurde armoede, 28 februari 2008. Brussel: Uitgave van het Vlaams Minderhedencentrum en de Vlaamse overheid, departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, afdeling Welzijn en Samenleving.
- KONING BOUDEWIJNSTICHTING (2007) *Armoede bij personen van buitenlandse herkomst*. Rapport van een onderzoek over de relatie tussen migratie en armoede. Brussel: Acco
- KONING BOUDEWIJNSTICHTING, ATD-VIERDE WERELD BELGIË, & VERENIGING VAN BELGISCHE STEDEN EN GEMEENTEN – Afdeling Maatschappelijk Welzijn (1994). *Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel.
- KROLS, Y., VAN ROBAEYS, B. & VRANKS, J. (2008) *Gelijke kansen voor morgen. Een verkenning van armoede bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen*. Sociale InZichten nr.8, Leuven: Acco
- SANNEN, L. (2003) *Drempels naar welzijnsvoorzieningen: de cliënt aan het woord. Literatuurstudie en diepte-interviews bij kansarmen en etnisch-culturele minderheden*. Onderzoek in opdracht van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Algemeen Welzijnsbeleid. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger instituut voor de arbeid
- TIMMERMAN, C. & VAN DER HEYDEN, K. (2004), *Turkish and Moroccan newcomers in Flanders*, (OASeS - werkdocument), Antwerpen: UA - OASeS.
- TIMMERMAN, C., VAN DER HEYDEN, K., ABDELJELLIL, Y. & GEERTS, J. (2000) *Marokkaanse en Turkse nieuwkomers in Vlaanderen*. Antwerpen: UFSIA

NOOT

- 1 In België wordt armoede gebruikelijk gemeten aan de hand van een armoedegrens die 60% van het mediaan equivalente inkomen bedraagt. We spreken van een verhoogd risico op armoede wanneer het inkomen van een huishouden onder deze grens ligt. In 2004 behoorde 14,8% van de bevolking die legaal in België verbleef tot een huishouden waarvan het huishoudinkomen minder dan € 9.324 per jaar bedroeg of € 777 per maand (Nationaal Instituut voor de Statistiek 2006:3). Naast monetaire indicatoren lichten ook andere indicatoren met betrekking tot huisvesting,

onderwijsniveau, gezondheid en arbeidsmarktstatuut ons in over de sociaal-economische positie en de levensomstandigheden van individuen. Het kenmerkende van armoede is immers het multi-aspectuele karakter; het gaat om een opeenhoping van uitsluitingen op verschillende maatschappelijke domeinen.